

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1851

ԹԻՒ 405

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 21 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ:

Երկրագործի ու շաղկապի բարձրագույն Վարդիոյ մէջ պատահած յեղափոխութեան վրայ դարձած է: Նշանաւոր գէպերը որ մօտ օրերս տեղի ունեցան ի Փարիզ, զարմացուցին մեծապէս բազմաթիւ երեւելի անձինքը: Ոչ թէ անոր համար որ չէին սպասեր այսպիսի յեղափոխութիւն մը, այլ ի գործ դրուած գեղեցիկ անդադու միջոցաց և գործունէութեանը համար, որով հասարակաց անդորրութիւնը և բարեկարգութիւնը հաստատուն մնացին և ընկերակցական ու անխնայ կան շարժումները անմիջապէս դադարեցան: Հասարակականութեան գահերէջ ռուսական Վարդիոն Պոնաբարդը՝ իւր այս խոհմը և գործունէայ ընթացքով բարեկարգութեան կուսակցի խաղաղասէր ժողովրդեան համակրութիւնը և բարեհաճութիւնը ևս առաւել շահեցաւ: Վանդի ինչպէս մեր նախնիները թերթով Վարդիոյ յօդուածոյն մէջ ըսինք, այս երկրին մէջ առայժմ տոնէնէն զօրաւոր կուսակցութիւնը բարեկարգութեան և հանդարտութեան կուսակցութիւնն է: Հասարակականութեան կամ միապետութիւն միեւնոյն նշանակութիւնը ունի բարեմիտ հասարակութեանը համար, բաւական է որ անդորրութիւնը շարունակուի, որպէսզի գործաւորները կարող ըլլան իրենց աշխատանքը վրայ ապահովութեամբ զբաղիլ: Եւ որովհետեւ գահերէջ իշխանին նպատակը և շէջը, իշխան կրտսնուն, հասարակաց անդորրութիւնը և ժողովրդեան օրինաւոր ազատութիւնները անմիջապէս պահել է, այս պատճառաւ հասարակութեան մեծագոյն մասը և գրեթէ բոլոր զօրաց բանակը իրեն կողմը են, և չէ հարկ այս մեր ըսածը արագացնել, բռնի յեղափոխութեան այսպիսի շուտ յաջողութիւնը և կառավարութեան յաջողութիւնը աւանց մեծ արիւնահեղութեան, բաւականապէս կը ցուցնեն թէ ժողովրդեան կողմանէ սաստիկ ընդդիմութիւն մը չէ եղած: Նահանգներէն հասած լուրերը ըստ մեծի մասին հաճողական են: Թէպէտ քանի մը բաժնի մը բաժնի մը, որպիսի են Սան Լուիս, Լա Լեյ, Լոս Անջելէս, Կար Լայն, քիչ մը խռովութիւն և արմուկ պատահելով պաշարման վիճակի մէջ գրուեցան, սակայն Սարի լիայէն և մանաւանդ ի ինքնին, որ գործաւորաց բաղնիքէ կեդրոնն է, կը գրեն թէ հասարակաց հանգստութիւնը ամենեւին չվերադառնաւ, գործառուները շարունակ կը բանին, ու աշխատաւորները և ոչ վայրկեան մը իրենց գործը թողուցին: Եւ տուր յայ երկու վաճառաւոր քաղաքացի մը Նոր Կենդանութիւն մը ստացաւ, մեծամեծ գործողութիւններ եղան և գլխաւոր վաճառացիները բարձրացան: Եւ յայտնի նշան են որ հասարակութիւնը Վարդիոյ արագացին և բարեկարգութեան հաստատուն մնալուն վրայ մեծ փոփոխութիւն ունի:

Հասարակականութեան գահերէջին կառավարական նոր ընթացքին վրայք մեր յարգի ընթացողաց ճիշդ գաղափար մը տալու համար, այս մեր յօդուածոյն վերջը պիտի հրատարակեմք անոր առաջին մէկ հրամանագրոյն և առ ժողովուրդն ըրած գլխաւոր յայտարարական բողոքոյն թարգմանութիւնը, բայց համառօտապէս խօսելով ահաւասիկ անոր դիտարկութիւնը՝ ինչպէս որ կը կարծուի: Սեպտեմբր (Փետրուար) խորհրդանոց մը կամ ծերակոյտ մը (սենատ) հաստատել որ 80 հոգիէ բաղկացեալ ըլլայ և իւրաքանչիւրոյն 15000 ֆրանք տարեկան վարձք տրուի: այս 80 անդամներէն 41ը՝ հասարակականութեան գահերէջէն ընտրուին, և 39ը՝ ազ-

գային ընդհանուր ժողովներէն: Սլէ երեսփոխանաց ժողով մը կազմուի, 300 անդամներէ բաղկացեալ: որոնք ընտրողներէն սահմանուին: և այս ընտրողներն ևս ընդհանուր քուէարկութեան օրինօք որոշուին: Սլ երջապէս ռուսական Վարդիոն Պոնաբարդին գահերէջական իշխանութիւն 10 տարուան համար վերստին հաստատուի: Սլ նշեալ տեղութեան խորհրդոյ ատեն մը և օրէնսդիր ժողովներ կարգադրուիլը՝ հասարակականութեան գահերէջը ցանկալով երկրին երեւելի ու պատուաւոր անձանց հետ խորհրդակցել ըլլալ և ըստ այնմ կարգադրել իւր ընթացքը, խորհրդատու յանձնարարական ժողով մը կազմել՝ բաղկացեալ 178 հոգիէ: և այս ժողովոյն նախագահ ըլլայ պիտի նոյն ինքն գահերէջը:

Վաւարական պաշտօնէից նոր ժողովոյն անդամները, որոնք գեկտեմբերի 21ին ընտրուեցան ի գահերէջէն: Պարոնայք:

Տը Սոնի՝ ներքին գործոց պաշտօնէայ: Ե. Փուլո՝ եկամտից պաշտօնէայ: Ուոհէ՝ արգարութեան պաշտօնէայ: Սլայն՝ հրապարակական շինուածոց: Տը Սէնդ-Լէնո՝ պատերազմի պաշտօնէայ: Դ. Տիւրնո՝ ծովային զօրութեանց: Դիւրիօ՝ արտաքին գործոց պաշտօնէայ: Լ. Քիլե-Տիւրի-Քիլե՝ երկրագործութեան և վաճառականութեան պաշտօնէայ: Պարթու՝ հասարակաց դատարարականութեան և կրօնից պաշտօնէայ:

Կը հաստատեն թէ այս վերջի խռովութեանց ժամանակը Փարիզի մէջ 1000 հոգի չափ մեռեր են: Սլ խռովայոց համարուած շատ երեւելի անձինք բանտարկուեցան իսկզբան, որոցմէ մէկ բանին ազատութիւն տրուեցաւ քանի մը օրէն

ՔԱՂԱՔԱՔԱՆ

(Հարուստութիւն) (1)

Սեր սուրբ եկեղեցւոյ այս յայտնի սահմանադրութեան հակառակ՝ պատուելի Չամուրճեանը հերքուած ի նկիւն անունը Վանդիոյ փոխելով, չգիտեմ ինչ իշխանութեամբ և ինչ իրաւունքով «Եկեղեցւոյ երեւելի Հայրապետացի ձեռն է» կըսէ: Սակայն յայտնի կրտսնուն որ իր եկեղեցի ըսածը՝ Հայաստանեայց ուղղափառ և սուրբ եկեղեցին պիտի լըլայ: Երկու բաւական չեպելով, յայտնապէս մեր եկեղեցւոյ սահմանադրութեան դէմ դարձաւ խօսքերով՝ իր զուրցածը՝ պաշտպանելու կեղծ: Եւ իւր հրահրուած ամէն ողբամիտ և արգարաւոր անձանց թէ՛ Հայ մը, որ զինքը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ որդի և պաշտպան կուգէ ճանչցուել տալ և նոյն եկեղեցւոյ սահմանադրութեանց դէմ կ'են լըլէ, ասով չն' ցուցունք մի թէ այն եկեղեցին սխալանաց կամ մարտութեան մէջ է, կամ թէ ինքը իրեն զատ հաւատքովն ու վարդապետութեամբ արդէն այն եկեղեցիէն դուրս է: Թիւր Պատուելին ուզածին չափ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սահմանադրութեանցը դէմ գրէ և լըլէ, կուսակցին կապալիքի, Գրիգոր Սարգսեանի, Յակոբ Սեփի և ուրիշ վաւեր երեւելի հեղինակներուն պէս մէկ քանի թեւ ու թիւ կուրք գտնուի, բայց թող պատասխանէ ուղղակի թէ՛՝ այսօրվան օրս Հայոց ընդհանուր եկեղեցին ի նոր իրեն երեւելի Հայրապետ կընդունի թէ իրեն հերձուածող կը հերքէ: և թէ Հայոց ընդհանուր եկեղեցւոյն վճռովը հազարաւոր տարի-

ներէ ի վեր հաստատուած սահմանադրութիւն մը մասնաւոր աշխարհական մը կրնայ իր կամացը ու իր ակննդը մարմարելուն համեմատ հերքելու ելլել՝ առանց իր խառնակութիւնը, շաղկապութիւնը և ուրիշ առիթները վերջը յայտնելու:

Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցիին ի նկիւն բացարձակապէս հերքուած ըլլալը Պատուելին հասկըցունելու համար՝ այսպիսի բաւական սեպելով, իր անհատարմութիւնը պաշտպանելու համար յառաջ բերած վկայութեան ալ անհատարմութիւնը երեւան հանենք: Պատուելին Հարանց վարքին մէջ գտած անհիմն յիշատակարանի մը վրայ հիմնելով իր զօրաւոր տրամաբանութիւնը, կըսէ թէ՛ «այն գիրքը սուրբ Եւանջիլիսն է, որ Հայրապետի Վրիգորի, որ և վկայաւորն է ինչպէս խառն է»: Եւ իսկ խօսքերով ելլէ Պատուելին հասարակութիւնը իսպրելու միջոց չունին, արդային մատենագրութեան մասին ունեցած տգիտութիւնը իր յայտնէ: Սիրելի ազգիս բոլոր ուսումնականները կը հրաւիրուիմ, թող կարդան Վրիգոր վկայաւորին ընտրի հայտարարութեան փոխ իմաստներով շարադրած ու թարգմանած ճառերն ու վկայաբանութիւններն և թող բաղդատեն զոնոնք Հարանց վարքին անախ ու ստորին ոճին հետ և տեսնան թէ՛ Վկայաւորին գրիչէն անանկ անձուռնի ու անհամ բերք կրնայ յառաջ գալ: Եւ ինչպէս եմ որ պիտի համազօրին թէ Հարանց վարքին թարգմանիչը Վրիգոր վկայաւորն է, ոչ մեծը և ոչ փոքրը: Հայրապետութեան բիշ շատ համը առած ըլլալով աս բաղդատութիւնը ընելու կարող ուսումնականը և Հայոց, Յունաց և Հռոմայեցոց եկեղեցիներուն մէջ այլեւայլ դարբերու մէջ յուզուած հակառակութիւնները

բիշ մը գիտցող անձը՝ թող կարդայ «աշխատարարութեամբ շարադրուիլ զվարս սրբոց Հարանցի ձեռքի տա» (երես 549) ըսողին շինուած այն դաւանութիւնը՝ որուն մէջ կը դատաւարտուի սուրբ Հոգիին Որդիին բղնելու վարդապետութիւնը (երես 552) և կարդալէն ետքը թող ըսէ թէ՛ այս գրուածքը Վկայաւորինն է, թէ ուրիշ անհեղինակ անհատը և ժամանակաւ յետագոյն մարդու մը, մանաւանդ որ սուրբ Հոգիին Որդիին բղնելու վէճը, որնոր վերջոյքեալ յօդուածին մէջ կը դատաւարտուի, Վկայաւորին օրերը դեռ մեր եկեղեցւոյն մէջ ծագած չէր, հապա մէկ քանի հարիւր տարի ետքը ծագեցաւ: Ի՞նչ որ ասանկ է նե՛, Պատուելին ինչ միտքով կուգէ հաւատացունել թէ՛ Վրիգոր վկայաւորին թարգմանածն է Հարանց վարքը, եւ զոր այն գրքին հեղինակը «աշխատարարութեամբ շարադրուիլ» կը կոչուի: Ինչպէս անգամ մը չկարդաց նոյն գրքին 538 երեսը, ուր կը յիշատակուի հայր Վագիկ անունով մէկը Հարանց վարքին մէջ բովանդակած պատմութեան մը թարգմանիչ: Ինչպէս չկարդաց Հայկազանի լըլի նոր Բազմաբնի առաջնապետին 19 երեսը, ուր Հարանց վարքին համար գրուած է «պատգմեալ օրինակն ու սակաւ ընտանիքի յիշատակը» և անոր որու ձեռքով թարգմանուած ըլլալուն համար ալ կըսէ «անյայտ»: Ի՞նչ անակնկալ գիւտ որ Վկայաւորին հայկական լըլու մեղուածն միակնեմն մինչև հիմա անյայտ մնացած Հարանց վարքին հեղինակը, Չամուրճեան պատուելին՝ անգամ մը աչկաբեկ անհիմն յիշատակարանին անգամ մը աչկաբեկ անհիմն կըսան և կը հաւատայ կամ հաւատացունել կուգէ թէ՛ Վկայաւորին է, և ասի կա-կըսէ, չէ՛ թէ այն սուրբ հօրը կամ ազգային գրականութեան փառք մը կամ լոյս մը տալու

(1) Տես լրագրոյն 405-406 թերթը:

կարգադրեալ Վարդան (Վարդան) եթէ կրտսեր
կրկանէր թէ այն դրութիւնը միեւնոյն է ձեր
բաղադրական դրութիւնը հետ, յայտնեցէք ուրեմն,
հաստատելով զի խառնութիւնն զոր կրկնողքէ՞մ
ձեռքը, ի՞նչ ժամանակը Վարդանի և Ներսիսի ա-
զատ պիտի մնան անխնայութիւններէ, արդեւք
ներքը պիտի դիւրանան, իշխանութեան հասնելու
զուգարաններէն թիւնները (ընթացիկ) պիտի ջն-
ջուին, վստիկ ամենքը պիտի ծանկան և պիտի
յարգեն ժողովրդեան որոշման մէջ Վերին Նա-
խախառնութեան վճիռը :

Վրէյսաւ Աշխատան պաշտար, 2 Նոյ. 1851:

Լուսաւոր Նախախառնութեան Գլխաւոր :

Սարգիս Կոնստանտին :

Սարգիս Կոնստանտին և Վարդան Հասարա-
կապեալութեան մէջ ժամանակէ մը ի վեր վեճ
մը ծագած էր վստիկ հաստատման վիճաբան գաղ-
ղացի նաւաւ մը, որ Վալէ ու Ռապաթ քաղաքաց
ծովի վերքը ջամբը իյնալով՝ քաղաքացիները կո-
ղատած էին զանկաւ Վարդան կառավարութիւնը
բարեկամութենէ չլինելով լըմնցունել այս գործը՝
պարտաւորեցաւ փոքրիկ նաւատորմի մը յու-
ղորդի և հրամանատարութեամբ մօտիկ Տիւրքու-
տիէօ երկրորդ ծովագետին : Ի՞նչ նաւատորմի մը
նոյն մերի 14-26ին յիշեալ ծովագետի քաղա-
քաց ատմէ ներկայացաւ, և տեղական կառավա-
րիչներէն վերստին պահանջեց որ Վարդան կա-
ռավարութեան օրինաւոր ինքի իր զորք գնեն,
բայց հաճոյական պատահան մը ջնդուներով,
անմիջապէս սկսաւ գնդակոծել այս երկու քաղաք-
ները, որոց ամրոցներէն թեպէտ Թեպէտ քաղաք
ինչ անոնք կարծաւորէին ի վերջոյ այս ամենայնի
մէջ վստիկ չլինելու ընդէվ գաղղացաց, Նաւա-
տորմի մը ամրագրութեամբ լինելու հետ ու թիւ
ժամ տեւեց, մինչև որ Վալէ քաղաքը բոլորովին
գետնի հաւատար եղաւ, իսկ Ռապաթ խիստ
մեծ վնասներ կրեց : Ի՞նչ քաղաքին գաղղացու-
թիւնը ևս առաւել ծանրացաւ, քանզի Վերինա-
յի արարները լեռնէն իջնելով՝ անոր վրայ յաւ-
ձակեցան գնդակոծել թիւններէ, և աստիկ
աւար ու յափշտակութիւններ ըրին, տեղացի
հրեաներէն շատ մարդիկ սպաննեցին, և քաղաքը
կրակի տուին և այրեցին :

Տիւրքուտիէօ երկրորդ ծովագետը՝ այս անգամ

Թեպէտ լըրրորդ հապարի մէջ : Ուստի վերստին կրկն-
եմք թէ իմաստից ինչ իրենքը թողով՝ ասանկ
տառի և թաւանանի կոխները մեր բնութեան
պատմութեան չեն կրնար ուժ տալ, և միայն
սղարկական խառնակութիւնը կրտսին :

Կատուելին իւր լըրրորդ սխալը ըստ մասին և
կենդանորդ ու վեցերորդ ամբողջապէս խառնակած ը-
լալուն համար, զատ գրեթէ չունենալով ռօթներարդ
սխալին քննութեանը ձեռք դարձներ :

Հայաստանի 17-69 թերթին մէջ «Երանելի խա-
րէնային, որ մեր պարսկաբաց աղբիւրն է՝ դրո՞ւմ էր, մենք
գիտնալով որ երանելի խորհրդացիէն քանի մը հա-
րիւր տարի յառաջ ալ կային հայալի պարսկաբաց
ներ, որոնք Վերին և Ներսիսի գիւղաններէն
բաղկելով՝ մեր ազգի և թագաւորներու պատ-
մութիւնը (հայերէն գիրը թերի ընթացին համար)
Վերին և Ներսիսի գիրը չենք ելին, գիտնալով նաեւ
Վերսիսի թագաւորաց ժամանակին այն օրէնքը՝
որով Հայաստանի մէջ անմեղութեան մէջ բանիւրան
Հայապաշտ յատկացեալ էին, արմը մեր ազգի
կրտսեան և քաղաքական երեւելի անցքերը կը
գրեին, գիտնալով որ խորհրդացի սուրբ Հայրը
յիշեալ աղբիւրներէն քաղեց ու իւր անուանի
պատմութիւնը գրեց, անոր մեր պարսկաբաց աղբիւր
ըլլալուն չէինք համարձեւեր, բայց և այնպէս հարա-
դարձութեան, կարգադրութեան և ճշմարտանք բնաւոր-
ութեան համար՝ մեր պարսկաբաց հայր և պալի ընթաց
խառնակներ էինք և միշտ կրպնդեմք :

Խորհրդացիէն յառաջ մեր ամեն պարսկաբացիները
Յայն, Վարդի կամ Հասարակացի ցուցանելու հա-
մար Վ. Չամուսեանը ամենայն ճգամը կաշառ-
տի, որով կամ ազգային մատենագրութեան իւր
անտեղեակ ըլլալը և կամ հակառակուսեւ որդի ու-
նեալը կը յայտնէ և իւր կրկն խառն աւելի ծագ-
րական և Վարդաբի պարսկաբացութեան կանոնն-

եռե Վանձէր գնաց իւր նաւատորմի մը, ուր
նոյն մերի 16-28ին հասաւ, և պարսկաբացութիւն
կրտսեանէր այս քաղաքին ևս դարձնու. ասկայն
Վանձէրի նահանգին ընդհանուր կուսակալ և
Սարգիս Կոնստանտինի գործող պաշտօնէայ
Սարգիս Վանձէր-Վանձէր օւղեղով բարեկա-
մօրէն վստիկ մը տալ այս գործին խորհուրդ մը
եղաւ այս վստիկանաւ, ուր ներկայ գտնուեցան
նաւատորմի մը պաշտօնատարներէն քանի մը
երեւելի անձինք՝ Սարգիս Վարդիսի հիւպատոսը
և միտար Տիւրքուտիէօն որ Վանձէր տեղութեան
գետնային է ի Սարգիս : Ի՞նչ խորհուրդ բարեկա-
լով վստիկան մը ունեցաւ, և հաշտութիւն հառ-
տատեցաւ այս երկու տեղութեանց մէջ : Ուստի
այս տեղութիւն Վարդիսի նաւատորմի մը ըստ սով-
որութեան թեպէտ Թեպէտ արձակելով ողջունեց
Սարգիսի գործակը, և Վանձէրի ամրոցներէն պա-
տմախանէցին այս բարեկամական ողջունին :

Հարկէ պէն կը դրեն գետնային մերի 5 ամաթութիւն :
«Վրէյսեալ ամիս մը կայ, որ մեր ընդհանուր նոր
կուսակալ վստիկայի Վերին (Չամուսեան) փաշան հա-
տաւ ի Հարկէ, որուն գործունեայ և արթն-
կառավարութեամբ հանդիսութիւնը կրտսին
բոլոր նահանգի մէջ, ուստի առհասարակ ամեն
բնակիչները ջերմեւանդ որով աղօթող են օ-
գոտարարաւ առաւտագրութիւն (Սարգիսի) երկր-
իւնացը համար, որ հաճեցաւ այսպիսի բարե-
կանութիւն կուսակալ մը յուղարկելու իրենց :

«Վրէյսեալ (Չամուսեան) փաշային հրամանացը հա-
մա՞նք անցնենք վերաբերեալ բաներուն գինե-
րը արձանաւոր կերպիւ որոշուեցան, և եթէ այս
մարդ տիրական կարգադրութիւնը ի գործ դըր-
ուած չըլլար, անշուշտ ուտեղեաց գիները պիտի
բարձրանային, քանզի անձինքը շատ ուշացան :

«Վրէյսեալ բանակին ընդհանուր հրամանատար
բարձրագետ Վրէյսեալ փաշան տակաւին
Հարկէ կը դրո՞ւմ, և մասնաւորապէս զգաղեալ
է բրիտանից անցեալները եղած վնասուց փո-
խարէնը վճարել տալու : Ի՞նչ կողմի թիւրքմէն-
ները ընդունեցան նոր բարեկարգութեան կա-
նոնները (Թագաւորութիւն), և որոց համաձայն իրենց
բաժնին վերաբերեալ վնասները տուին :

«Հայտնի է որ Վանձէրուն ծովագետի քա-
ղաքը՝ Հարկէ և անոր շրջակայ տեղեաց նաւա-
հանդիսար կը համարուի, և մօտ տարիներս սկսաւ

բուն համաձայնեալ համար առ ինչ անգամի գրած
մեր պարսկաբացի բառերը կը փոխէ ու այս անգամ
«Երանելի խորհրդացի հայալի Հայր պարսկաբացն ա-
ռաւին է, որով ուրիշ պարսկաբացն ալ բիւր իւր
կրտէ՞ք, բայց այս յենարանին աղբիւրաբեկ ըլլալը
հեշտ է նախնի մատենագրութեան վկայութեամբ
հաստատելի : Վ. Չամուսեան անի մեծագոյն սխալ-
աւ բանին մէջ կը կայանայ թէ՛ ամեն բան գիտեմ
ընթացեալն պէ՛տ չգիտեցած բանը չկայ կրկնեմք :

Հատ հին պատմիչներ խորհրդացի հայրէն յա-
ռաջ խել մը պատմիչներ և մատենագիրներ կը
թուեն մեր ազգի մէջ, բայց հիմա մենք գտնեմք
ձեռքերէն չունենալով՝ միայն եղանակով հա-
տատենք պարսկ Չամուսեանի կարծեաց ծու-
րըրը :

Սարգիս Վ. Վրէյսեանցին՝ պատմագրաց
ցուցակին մէջ ասանկ կրկնեց : 1. Վերսիսայ, 2.
Սարգիս Կոնստանտին, 3. Վարդան Կոնստանտին, 4. Օր-
միս, 5. Փառապառ որ է Վրէյսեալ, 6. Վարդ, 7. Ներսիս
8. Սահակ, 9. Կորիւն, 10. խորհուրդ և ազգալ Վրէյսե-
անցի :

Ստեփաննոս Վարդիսի լըրրորդից և Յունաց
պատմագիրները թուելին ետքը կը յաւելու. «Իսկ
ըստ Հայրմա նախ առաջին քաջ Վարդանցի . . .
պարսկի և ազգալ Վրէյսեանցի :

Վաղար Գարեգին որոյ պատմութիւնը 388 է
մինչև 485 թուականը կը համար, Հայրց պատ-
մութեան օրինակը կը կոչէ Վարդանցի լըրրորդ : «Սարգիս
առաջին պարսկաբացն հայր, որո՞ւմ սկիզբն արարեալ
պարսկաց պարսկիւն այն երանելի Վարդանցի : Փառ-
տաւին համար կրտէ՛ք «Երկրորդ գրոյ» և իրեն չինա-
ծին համար «Երրորդ պատմութեան» այս ի կարգէ
նորին գրոյ շարագրեալ տիրութեան մերում»
կը գրէ (երես 7-8), և իրենցմէ առաջ շատ մը
ազգային պատմագիրներ (կո սղարկուեցան ժաւ

շատ բանիւ, ասկայն նոյն բարդին լըրրորդ ան-
շարժ ջրերուն պատճառաւ օղը խիստ գէշ և
վնասակար է : Ուստի բարձրագետ Վրէյսեալ փաշան
այս ջրերուն ձամբաները չլնուեալուն
վրայօր խորհուրդ ընելէն ետեւ, երկու ճարտա-
րապետ յուղարկեց Վանձէրուն՝ առաջնորդու-
թեամբ Հաղարացի Յէրհաթ փաշային՝ որ
գիտնական և ճարտարապետութեան արհեստին
տեղեակ անձ մըն է, որպէսզի այս հարկաւոր և
ամենաօգտակար ջննութեանը անմիջապէս ձեռք
դարձուի :

Վարդանցի թերթի մատուցելը թէ Պար-
սից կառավարութեան Սեփ Վարդա Սարգա
թագին խանը, որուն ձեռքն էր ժամանակէ մը ի
վեր յիշեալ տեղութեան կառավարական տանը՝
իւր պաշտօնէն զրկուեցաւ, և անոր յաջորդեց
Սարգա արա խանը : Ի՞նչ պատճառն պատճա-
ռաւ թէ հրանի մէջ քիչ մը անկարգութիւն և
խռովութիւն պատահեց եւ, խառնաձայնած ժո-
ղովորդը խուռն բաղնութեամբ Սարգա թագին
խանին պաշտար գացեր են, և զինքը պիտի սպան-
նեն և գեր, եթէ Ուրէյսեանց մէջ մտնելով՝ ժո-
ղովորդեան բարկութիւնը հանգարտեցնէին :
(Գոտարարաւ Շահը ի շնորհս իւր քրոջ, որ
յիշեալ խանին ծակիցն է, անոր պատիւը չափա-
ւորեց և քորորը խրկեց ի Պարսիս : Սարգա թագին
խանին գաղղացութեան դիտար որ պատճառը
տակաւին յայտնի չէ :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 15 Նոյնիսի :

Վրէյսեալ փոփոխութիւն մը չունիմք ծանուցա-
նելու Վարդաբացի Վրան քաղաքական ընթացքին
վրայօր, որ միշտ իւր իշխանութեանը ներքեւ է
զամ ժողովրդեան բարեկեցութիւնը և յառաջա-
գիւղութիւնը իրեն նպատակ ունենալով, բարե-
կանութեամբ եռանդեալ կաշառտի միշտ օրէ օր նոր
բարեկարգութիւններ ընելու հաստատեալ մարդա-
սիրական օրէնքները ամեն տեղ միտարկել ի գործ
դնել տալ, համեմատ հրամանաց օգոտարարաւ
առաւտագրութիւն (Սարգիս) :

Թագաւորական բարձր հրամանաւ

Վրէյսեալ և Վրէյսեալի նախորդ կառավարիչ
Վալէ փաշան՝ տեղութեան խորհրդի պատեանին

մանակը) ըլլալը ցուցնելու համար կը յաւելու :
«Իսկ բարդմ ճառս մատենից առաջնոցն պատ-
մագրացն Հայրց անցին» (երես 9) : Վրէյսեալ զատ ու-
րուն յայտնի չէ սքանչելի Վրէյսեալ պատմութիւնը
զոր կը յիշատակէ Վարդա Փարսեցին : «Ի պատմու-
թեան երանելոյ՝ առն Վրէյսեան հաստատեալ գը-
րեցաւ» (երես 25 և 63) : Եւ որովհետեւ Վրէյսեալ իւր
պատմութիւնը Յովսէփի կաթմովի իր հրամանաւ
գրեց, որ 441-451 թուականին մէջ ապրեցաւ,
յայտ է թէ Փարսեցիէն ալ, խորհրդացիէն ալ առ-
աջ է :

Չամուսեան Հ. Ս. վարդապետը Հայրց պատ-
մութեան 10-12 երես Հայրց պատ-
մագրաները ասանկ կը գտնէ, 1. Վարդանցի լըրրորդ,
2. Օրմիս, եպիսկոպոս, 3. Վրէյսեալ կամ Փառա-
տաւ Վրէյսեալ, 4. Վրէյսեալ, և ապա իրեն 5
Սարգիս խորհրդացի. թեպէտ ինչպէս որ պիտի
խօսուի՝ աւելի ուղիղ կը լըրրար Վրէյսեան ետքը գա-
տնէ 5. Կորիւն ու ետքը 6. Սարգիս խորհրդացի :
Բայց իբրեւ ջատագովի Վարդիսեան ժողովոյ,
անոր կրտսեան այս սխալը, որովհետեւ անոր
միտքը երանելի ձեռքերէն մահը 442-451 թուա-
կանի մէջ տեղը դնել էր՝ մեր պարսկ Չամուսե-
անցին պէ՛տ, ինչպէս որ վերը յայտնեցին :

Ո՞ր յաղագրաց :

(Վրէյսեալ խորհրդացի)

ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Վրէյսեալ լըրրորդ գետնային անցին . . .

Որ ամենաւրէժ լըրրորդ պանի :

Երկրի խորհրդացի չէր ելն :

Չեւ լըրրորդ բարեկան հասնի :

Ո՞ր ի բնակարաց :

անգամ՝ անուանեցաւ :

Կապուելի էֆէնտին որ յառաջագոյն (Օսմանեան գործակալէր 'ի ընտոն, Բարձրագոյն Դրան գեւ պան անուանեցաւ լ'թէնքի մէջ :

Սայիտ աղան, որ օգոստոսի Կայսեր գաւառ ճիւղաւորներէն մէկն է, Երբ լազի տեղակալ Կապուելի (գալմազամ) կարգեցաւ :

Սայիտայի նախորդ հարկապահանջ Ըքքի էֆէնտին՝ Վիրիտի համարակալ անուանեցաւ :

(Օգոստոսի Կապուելի) ընկերութեամբ կայսերական պալատին քանի մը պաշտօնատարաց բարեհաճեցաւ ամսոյ 2ին լ'նաւուտ գեղը Վոկորիտէս իշխանին տունը երթալ և ներկայ գտնուիլ անոր աղջկան հարսանեաց հանգիսին, որ ամուսնացաւ պարոն Փոթիատէս ազնուական իշխանին որդւոյն հետ : Եւ թագաւորական այցելութիւնը մեծ պատիւ կ'ընէ Յունաց ազգին սրուն անգամէ յիշեալ Վոկորիտէս իշխանը :

— Կալթալայի երեւելի սեղանորդներէն մէկը՝ ամսոյ 2ին եկամտի պաշտօնարանէն կը դառնար իւր անթին (խորթունին) տակ ունենալով տողակ մը, որուն մէջ 500 հազար ղուռուշէն աւելի դրամաթումը (գայմէ) կար : Կալթալայի Նինի Դամի ըստած մզկիթին մօտերը քանի մը չարաչործ անձինք կը ներկայանան այս սեղանաւորին, որուն աջացը ասի (այլուճ) մի մտիկ կընեստին և սաստիկ հարուածով մը գետինը ձգելով, ձեռքի եղած տողակը կը յափշտակեն կրտսերին : Ստիկ կանութիւնը թէպէտեւ ամէն հարկաւոր միջոցներէ 'ի գործ դրաւ՝ այս եղբնագործները ձեռք բերելու համար, սակայն տակաւին անոր հետադադրութիւնները յաջող փոխան մը չունեցան :

— Յաւալի սրտիկ կը ծանուցանեմք, որ ամսոյ 5ին գիշերը գեղազգի զիւլուածով մը հրկի զութիւն պատահելով իւսկիւտարի սուրբ խաչ եկեղեցւոյն դպրատունը, հրոյ ճարակ եղաւ այս գեղեցիկ և ընդարձակ ուսումնարանը :

— Մզալի գերագոյն ժողովոյն նիստերը այսուհետեւ ամէն ուրբաթ օր պիտի ըլլայ : և այս անօրէնութիւնը ամսոյ 7ին սեպտեմբերէն դուռ ունեցաւ : Յայտնի է որ յիշեալ ժողովը յառաջագոյն ամէն երեքշաբթի օր կը գումարուէր :

— Ի նորհաւորութիւն մեծահանգէս հարսանեաց աղնուհի դստեր փեսմափայլ Ստէֆանալի Վոկորիտէս իշխանին՝ պատրիարքական փոխաւորը արժանապատիւ Թագէտ Ժայրագոյն վարդապետը, ընկերութեամբ երկու պատուաւոր եկեղեցականաց՝ 'ի կողմնէ ամենապատիւ մեր արքայան Պատրիարքին ամսոյ 9ին կիրակի օրը այցելութեան գնաց լ'նաւուտ գեղը յիշեալ փեսմափայլ Յայն իշխանին տունը :

ՅԱՆՈՒՅԱՆ ԵՐԵՎԱՆԵԱՆ

Չփեւնիս, 21 Դեկտեմբերի :

Լատինական շոգենաւով որ երէկ թրեւստէն հասաւ, հեռագրական լրերը ընկալաք Փարիզէն մինչև դեկտեմբերի 22ին գիշերը ըստ նոր տուածարի : Ընդոյ 20 և 21ին բուէարկութիւնը խիստ բարեկարգութեամբ 'ի գործ դրուեցաւ ընդր Կաղընոյ մէջ : Ուր հանդարտութիւնը կը բարոյանալով ըստ ամենայն մասին, լուսավիճութեամբ լաւագոյն Պոնաբարդը գրեթէ կատարեալ յաղթութիւն ստացաւ ընտրական վիճակարկութեան մէջ : Փարիզի ընտրողներէն 138-075 հոգի հաճութեան բուէ տուին, և միայն 54-915 հոգի Կահերէցին հակառակ բուէ ձգեցին : Օրաց բաւակին բուէարկութիւնը, միայն մինչև ցայսօր յայտնի եղածը, հետեւեալ վախճանը ունեցաւ : 226 661 հոգի ստորասական՝ այսինքն հաւանութեան բուէ տուին, և 17-193 հոգի բացասական բուէ ձգեցին : Կահանգաց մէջ ընտրողայ խիստ մեծագոյն մասը լուսավիճութեամբ հաշիւ կ'ըլլայ թէ, 9 հոգիի դէմ մէկ հոգի միայն բացասական բուէ տուած պիտի ըլլայ :

Հասարակաց փոստահութիւնը և առևտրական յարդը (բրէտիթօ) օրէ օր կ'աւելնայ : Հարիւրին 5 տոկոս բերող ազգային պարտամուրհակաց գինները բարձրացան մինչև 103 1/2 'ի հարիւր ֆրանքնոց թուղթի համար, յիշեալ արժան է որ

վերջի խոսովութեան ժամանակը՝ այսինքն գեղեցիկ տեմբերի 2ին և հետեւեալ օրերը 92 1/2 ֆրանքի իջած էին այս պարտամուրհակները :

Կառավարութիւնը հրամանագիր մը հանեց, որով կը պատուիրէ ամէն կուսակալաց որպէս զի իրենց իշխանութեան ներքեւ եղած նահանգներուն մէջ եթէ քաղաքական նկատմամբ կասկածաւոր օտարական մարդիկ կը գտնուին, անմիջապէս Կաղընոյ սահմաններէն դուրս հանուին : Կաղընոյի կղերը ըստ մեծի մասին լուսավիճութեամբ լաւագոյն կուսակց են : քանի մը նահանգաց եպիսկոպոսները հովուական նամակներ հրատարակեցին, որով կը յորդորեն զփողովուրդը Կահերէցին կողմը բուէ ձգելու : Եւսնոց մէջ ընչանալ կուսեան արժանի է Կաթ քաղաքին եպիսկոպոսին հովուականը, որ կը պատուիրէ հրապարակական աղօթքներ ընել Լուսուոյ, որպէս զի բուէարկութիւնը յաջող փոխան մը ունենայ Կահերէցին համար : և ով որ այս աղօթից ներկայ կը գտնուի, 40 օրուան գործելի մեղաց ներողութիւն պիտի ստանայ կ'ընէ :

Օրապետ Կաղընեագին ազատութիւն տրվեցաւ, որ դեկ. 2էն 'ի վեր բանտարկուած էր : Կըսուի թէ Սեմին Բրիտանիոյ կառավարութիւնը հասարակապետութեան գահերէցին կուսակցէ : Եւսնոց ժողովուրդեան մեծագոյն մասը համակրութիւն մը կը ցուցնէ լուսավիճութեամբ լաւագոյնին : որ իւր խոհմէ գործունեայ ընթացքով կարող եղաւ հասարակաց անդորրութիւնը հաստատուն պահել :

Նէգայիրը և իւրա նահանգը պաշարման վիճակի մէջ դրուեցան : Հաշիւ կ'ըլլայ թէ մինչև ցայսօր 35 նահանգ պաշարման վիճակի մէջ ըլլալով, զինուորական օրինաց ներքեւ կը գտնուին :

Լթէնքի լրագիրները կը ծանուցանեն թէ Պալմիւռայի թագաւորին որդին լ'լատալի իշխանը, որ Յունաստանի թագաւորական անուան յաջորդ որոշուեցաւ անցեալները՝ (Թոն թագաւորը անգլաւակ ըլլալուն համար) նշանուեցաւ Սալիւա լուիզա-Մեա իշխանուհւոյն հետ՝ որ Բրուսիոյ Կարլոս իշխանին պալտի աղջիկն է :

— Լիւրիկայի Սիւրգեալ Կահանգներէն հասած լրերը կը ծանուցանեն թէ, Լիւրիկացոց ազգային խորհրդանոցը դեկտեմբերի 1ին ըստ նոր տուածարի՝ գումարուէր է 'ի Վալիսիթին մարաբաղաքը, և հետեւեալ օրը Հասարակապետութեան գահերէց միտք Սիւրգեալ տարեկան պատգամաբեր թուղթը յաղարկէր է խորհրդանոցին ուր կարդացուէր է սոյնըական հանգիսիւ :

— Կահանգիս նոր համարակալ մեծաշուք Լուսուֆ պէյը երէկ Ռատուէն հասաւ Իզմիր : Եւս երեւելի անձը քաղաքական ժողովոյն գահերէցի պաշտօնն ևս պիտի վարէ :

— Ընդոյ 6ին կէս գիշերին ժամ մը մնացած հրկիւղութիւն մը պատահեցաւ Ռուա գիւղաքաղաքը, և 90ի չափ խանութ հրոյ ճարակ ըրաւ : Եւս գեղազգի դէպքին պատճառած փնար 500 հազար ղուռուշ կը հասնի կրտսին :

Կալթալայի թերթերուն Ռանասիրականին առաջին երեսին երկրորդ էջին չորրորդ տողը՝ Հայաստանայ եկեղեցւոյն երկրորդ հարկին 385—886 երէկէրը գրած էմք սխալմամբ, փոխանակ ըսելու 385—386 երէկէրը :

ՅԱՆՈՒՅԱՆ ԵՐԵՎԱՆԵԱՆ

Չփեւնիս, 21 Դեկտեմբերի :

Քաղաքի առևտուրը անշարժութեան մէջ է : և այս հանդարտ կողմութե գիտաւոր պատճառներէն մէկը անտարակոյս Կաղընոյ դէպքերը են : Կառավարի քանի մը երեւելի վաճառաց այսօրուան արժէքը, Լիւրիկ մինչև 108 1/2 ղիշ ծախուեցաւ ձգեցին : Տորոնին գինը՝ 215—217 ղիշ է կենդինարը : Սպուռայի բամբակը կուգուի թէ պէտեւ վերջի վաճառումը 220—222 ղիշ եղաւ, սակայն այսօր 225ի ևս ծախու առնող կայ : Նէգրիին գինը՝ 9 1/2—10 1/2 ղիշ է օխան : Քաղաքի կարմիր չամիչը (ազաքի) 42—43—45 ղիշ կը ծախուի կենդինարը ըստ տեսակին : Կառավարութեան կարմիր անկուտ չամիչը՝ Սիւրիսին ըստած, հաղորագրուէ է և 150—155 ղիշ կը ծախուի :

Ռուալի ընտրեալ կարմիր չամիչն արժէքը 80—90 ղիշ է կենդինարը : Չէշմէի կարմիր չամիչ խիստ քիչ մնաց : այսօրուան արժէքը 65—66 ղիշ է : Կամուպէս սե չամիչը կուգուի և դիւրաւաճառ է 36—37 ղիշ կենդինարը : Կարահիսարի չամիչը բուրդը 180 ղիշ ծախուեցաւ : Կահ վէն դիւրաւաճառ է 600—625—630 ղիշ հարիւր օխան՝ ըստ տեսակին : Եւսթորին գինը՝ 198 205 ղիշ է կենդինարը :

Լիւրիկ Կաղընեագին :

Լուստոն	114—	հինգնոցով :
Սարսիլիա	181—182	"
Թրեւստ	374—375	"

ՅԱՆՈՒՅԱՆ ԵՐԵՎԱՆԵԱՆ

Պարոնայք Լիւրիկ և Սամիլիի Իսալայի ժամագործը կը ծանուցանեն քաղաքի յարգոյ հասարակութեանը թէ, իրենց գործատուներ և մեքենականութեւ ուսումնարանը 'ի Սատամիսանը փոխադրած են : ուր չափաւոր գիներով կը ծախեն չքնադգիւտ զարդեր (պիժուէթի), զանազան տեսակ ժամացոյցներ, և անոց վերաբերեալ պէտքեւ զարդարանք : Եւս յանձնառու կը լինէ շինելու ազգի ազգի մեքենաներ, ելեկտրական, օդաչափական, ջրաբաշխական ու շոգեշարժ գործիքներ, և այլն :

ՀԱՆԵԱՆՈՒԿ

ԳՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ՀԱՆԱՏՈՑ

Ըրա ուղղութիւն գումարութեան եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, ընդարձակալ համապատշաճ վկայութեամբ :

Լիւրիկայի Սիւրգեալ Կահանգներէն Սիւրայ

Փարթալի Կիւրիկեան Օրապետայ :

Տղեալ 'ի Սալուա յամի Տեառն 1851 :

Ի Տարանի Վալթիլայ Կիւրիկ :

Այս պատուական գիրքը մեծ թերթ տասնեակու ծալ աղբոր թղթի վրայ տպեալ 418 երեսէ կը բաղկանայ, բաց 'ի յառաջ բանութենէն և հաւասոյ հանգումորդ : Եւս 'ի յառաջ մը որ ընդունէր 44 երեսի մէջ պարտական է : Այս յօդուածոյ մէջ Նիկիոյ և Կոստանդնուպոլսոյ ժողովոց, նմանապէս Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հանգումները իրարու բաղդատուութեամբ յառաջ դրուած են հանդերձ հարկաւոր ծանօթութեամբ :

Յիշեալ բարեպաշտ աշխատակալութիւնը, որ նուիրեալ է 'ի գիտական հեղինակէն առ վեհափող սրբապատու Տ. Ներսէս ազգայնի Կաթուղիոյն ամենայն Հայոց, երկու մասի կը բաժնուի : Առաջին մասին մէջ ամբողջաւոր է քրիստոնէական հաւատք վարդապետութիւնը հարց պատասխանի ձևով : Իսկ երկրորդ մասը կը պարունակէ ընդարձակ վկայութիւններ յայտնած աշխարհագրոյ և 'ի սուրբ փառապետաց եկեղեցւոյ, 'ի հաստատութիւն առաջին մասին մէջ դրուածներուն :

ՀԱՆԵԱՆՈՒԿ

Լիւրիկ թագաւոր կարկառէն
Կրկու թեւք բաբախեցին
Լիւրիկ քաղաք կորկորալէն
Հեռուանց կուգայ միւսմիւսալէն :

Սանձակ շուշան ծաւալեցին
Լիւրիկ ծաւալեցին
Պոպուրալէն թերթերուլէն
Բարակ անձրեւ թորթորալէն :

Սե ու շերմակ իր ծոծրակէն
Կրկայն մաղբը թափթրեցին
Իրթով կարկուտ ցանցնեցին
Սակի գըւիւր փալթըլալէն :

Լիւրիկ ծոծրակէն
Իրթութիւն թափթրեցին
Սպաւորող խրեւնըլէն
Եւ իր պղծ ճղպղղալէն :

Յ. Փ.

Ի լրագրոյ 402 թուոյն մէջ հրատարակուած հանելուկին լուծմունքն է՝ Հանելուկի ընդհանր և Հանելուկ : Յ. Փ. :

Հրատարակիչ և տէր լրագրոյ :

Պալատ Կ. Պալատական :

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԱՐԸԱԼՈՒՍՈՑ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ